

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

**ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI
A1 TÜRKÇE DERSİ
UZUN TEZ ÇALIŞMASI**

“Memleketimden Kadın Manzaraları”

Rehber öğretmen: Zühal Balođlu

Öğrencinin Adı: Segah

Öğrencinin soyadı: Göktaşan

Diploma numarası: D1129110

Sözcük sayısı: 4.166

Araştırmak Konusu: Zülfü Livaneli'nin Mutluluk ve Leyla'nın Evi adlı yapıtlarındaki kadın figürlerinin toplumsal açıdan incelenmesi.

İÇİNDEKİLER

Öz.....	3
Giriş.....	4
1. Cinsiyet Statüsü ve Rolünün Kadın Üzerindeki Etkileri.....	5-6
2. Türkiye’de kadın olmak.....	6-7
3. Modernleşen Türkiye’nin Geri Kalmış Doğusunda Kadın.....	7
A) Kadın Olmak Bir Suç Mudur?.....	8-9-10
B) Töreler ve kadın.....	10-11
C) Meryem’in batılı kadınla tanışması.....	11
4. Var Olma Çabası İçinde Batılılaşan Kadın.....	12
A) Tek Başına Ayakta Duran Kadın; Leyla.....	12-13
B) Baş Kaldıran Kadın; Roxy.....	13-14
5. Kadın ve Erkeğin Cinsel Kimliğe Bakış Açısı.....	14-15-16
6. Sonuç.....	17
7. Kaynakça.....	18

ÖZ

Uluslararası Bakalorya programı A1 Türk Edebiyatı dersi kapsamında hazırlanan bu uzun tezde, Zülfü Livaneli'nin "Mutluluk" ve "Leyla'nın Evi" adlı yapıtlarında, kadın-toplum ilişkisi, kadın figürlerinin farklılıkları, benzerlikleri ve Doğu ve Batının kadın figürleri incelenmiştir.

Giriş bölümünde kadının toplum içindeki yeri, cinsiyet statüsünün ve rolünün kadın üzerindeki etkileri, toplumsal ilişkileri düzenleyen normlar ve toplumsal düzeni korumak için cinsiyet statüsünün kullanılması genel olarak açıklanmıştır. Her iki yapıtta ki kadın figürler bu başlıklar doğrultusunda incelenmiştir. Kadın figürlerinin farklı ortamlarda doğmuş, büyümüş, farklı eğitim düzeylerine sahip ve farklı yaptırımlara maruz kalmış oldukları için karakteristik farklılıkları olduğu görülmüş ancak duygusal yaralarının birbirine benzer olduğu ve benzer şeyler için savaş verdikleri sonucuna varılmıştır.

Sözcük Sayısı: 108

Giriş

Kadın, tarihsel süreç boyunca toplumdan topluma farklı özellikler taşımıştır. Tarih, savaşçı Amazonlarla, orta çağ saraylarının boyun eğen nedimleriyle, bir ülkeyi tek başına yönetebilen kraliçelerle ve adlarını tarih sayfalarına kazıyan kadınlarla karşılaşmıştır. Birçok yönden farklı olan bu kadınları bağlayan şey, hisleri ve uğruna verdikleri savaşlar olmuştur. Kimi devletlerin tarihini değiştirmiş, kimi ruhunun ve bedeninin özgürlüğü için, kimiye aşkları uğruna savaşmıştır. Bunun yanı sıra aşklarıyla, kederleriyle, mutluluklarıyla birbirlerine benzer duygular yaşamışlardır.

Kadınlara kimi toplumlarda tapılmış, kimisinde haksızlık yapılmıştır. Kadın-toplum ilişkilerini belirleyen yaptırımlar, kurallar tarih boyunca değişikliğe uğramış, böylece toplumun kadına karşı tutumu da değişmiştir. Bu da kadın figürünün toplumdan topluma farklılaşmasına yol açmıştır.

Zülfü Livaneli kaleme aldığı Mutluluk ve Leyla'nın Evi adlı romanlarda kadın figürleri üzerinde kimlik karmaşası ve bunun getirdiği bazı duygusal ve ruhsal sorunları işlemiş ve kadın-toplum sorunsalını irdelemiştir. Livaneli, romanlarda Türkiye'de kadının bulunduğu yeri ele almış, gerek Doğuda gerek Batıda kadının toplumdaki yerini, kendini ifade edişini, duygusal boşluklarını ve incinmişliğini ortaya koymuştur. Romanlarda Doğuda fiziken varlığını unutmak, yok etmek isteyen, batıda tümüyle var olmak, varlığını kanıtlamak, hatırlatmak isteyen kadın figürlerinin farklılıklarını ve aynı zamanda duygusal benzerliklerini görebilmekteyiz. Livaneli her iki romanda da toplumda düzen sağlayıcı mekanizma olarak cinsiyet rolünü irdelemiştir. "Mutluluk"ta Meryem Doğunun norm ve değer yargılarının yarattığı sinmiş, boyun eğen kadın figürünün, "Leyla'nın evi"nde Roxy ise Batıda baş kaldıran, direnen kadının temsilidir. Her ne kadar toplumsal yaptırımların etkileri bu iki karakterde yoğunlaşmış olsa da aslında kitaplarda farklı özellikler gösteren kadın figürleri vardır. Her biri bazı yaptırımlara maruz kalmış, ancak hızlı kentleşme ve modernleşmenin etkisiyle bazıları kendi değerlerinin farkına varmaya, baş kaldırmaya başlamıştır. Zülfü Livaneli, romanlarda toplumun farklı kesimlerinden seçtiği kadın figürlerini ve toplumla etkileşimlerini cinsiyet statüsü ve rolü üzerinden okura sunmuştur.

1) Cinsiyet Statüsü ve Rolünün Kadın Üzerindeki Etkileri

Temelli bir içgüdü olan cinsiyet kavramı beraberinde cinsiyete dayalı statü kazanımını da getirmektedir. Kişilik gelişimi, davranışın şekillenmesi de bu içgüdüye bağlı olarak gelişmekte ve kişinin sosyal-ekonomik etkileşimlerini yönlendirmektedir. Genetik yazılımlar, toplumun kültürel öğretileri ve ailenin çocuğu yönlendirişi, çocuğa karşı davranışları ve tutumu, cinsiyet kimliğinin oluşumda şekillendirici etkiye sahiptir. Özellikle aile faktörü bu noktada oldukça önemlidir, çünkü kişilik oluşumu çocukluğumuzdan itibaren öğrendiklerimize, deneyim ve birikimlerimize bağlıdır. Üç yaşına kadar cinsiyet farkını ve dolayısıyla cinsel kimliğini bilmeyen çocuk bu süre zarfında öğrendiklerini alt benliğinde bilinçsiz olarak biriktirir. Daha sonra büyüme çağında alt benliğindeki birikimleri kendini göstermeye başlar. Toplumun kendine verdiği cinsiyet statüsüne böylece uyum göstermeye ve toplumsal rolünü yerine getirmeye başlar. Her toplumda, kadın ve erkek kimlikleri kazandırıldıktan sonra bireylere cinsiyete bağlı yaptırımlar uygulanmaya başlanır. Eşit olmayan tutumdan dolayı bu yaptırımlardan zararlı çıkan ve haksızlığa uğrayan taraf ise kadınlar olmaktadır. Toplumsal ilişkileri ve düzeni etkileyen en temel unsurlardan biri olan cinsiyet statüsü özellikle ataerkil toplumlarda daha da ön plana çıkartılmakta ve bu toplumsal statü üzerinden kadınlara baskı yapılmaktadır. Böylece kadın-toplum ilişkisi, toplumun yaptırımlarına göre belirlenen, cinsiyet statüsü ve rolünün etkisinde gelişen ve hızla değişebilen bir dinamizm olarak karşımıza çıkmaktadır. Tarihsel süreçte cinsiyet statüsünden dolayı kadınların ağır yaptırımlara maruz kaldıkları, şiddet gördükleri, ikinci plana atıldıkları ve haklarının çoğunun ellerinden alındığı görülmektedir.

“Egemenliğe dayalı modellerde kadın haklarından değil, görevlerinden bahsedilmiştir. İnsanın kendi kendini yönetebilmesi, kadın için geçerli sayılmamıştır. Kadının da bir çocuk gibi kendini yönetemediği ve vesayete muhtaç olduğu kabul edildiği için, onun kararlarını hep erkekler vermiştir”¹

Yapılan bu haksızlıklar, kadının doğumundan ölümüne kadar girdiği her ortamda, gerek aile içinde, eğitim kurumlarında, gerekse iş hayatında karşısına çıkmakta ve toplum önündeki değerinin yitirilmesine yol açmaktadır. Kadınların iş hayatında ve toplumda ikinci plana atılmalarının ve erkeklerin kadınlardan daha üstün görülmelelerinin nedeni de budur.

¹ Nevzat Tarhan, Kadın Psikolojisi, İstanbul 2008, 42. baskı, sayfa 127

Küçük yaştan itibaren kız çocuklara pembe, erkek çocuklarına mavi kıyafet, kız çocuklarına oyuncak bebek veya mutfak seti, erkek çocuklarına oyuncak asker veya araba gibi şeyler seçilerek toplumsal cinsiyet rolleri oluşturulmaya başlanır. Bu seçimler çocuğun cinsiyetine göre yapılır. Kadının yapısı erkeğe göre daha yumuşak, şefkatli, kırılabilir ve anaçtır. Erkek ise tarihsel süreçte karşımıza hep avcı olarak çıkmıştır. Bu yüzden daha saldırgan, sert ve savaşçı bir tabiata sahiptir. Kadının ve erkeğin toplumsal rolleri oluşurken, kadın duygu, içgüdü, erkek ise akıl ve mantık örgüsü içinde hareket etmektedir. Kadın ve erkeğin genetik yapılarında bulunan bu özellikler, toplumsal öğretiler ve bireysel birikimler toplumsal rollerindeki farklılıkları oluşturur.

“Kadını kadın, erkeği erkek yapan özelliklerin bir kısmı genler, bir kısmı da sosyal öğrenme ile kazanılır. Her iki cinsin de toplumsal rolünün önemli bir bölümü, yaşadığı ortam ve kültürel öğrenme ile ilgilidir. Fakat cinsiyet kimliğini oluşturan özelliklerin büyük çoğunluğunun genetik olduğunu biliyoruz. Bu durum çocukluktan itibaren böyledir.”²

Cinsiyet statüsü temel alınan toplumlarda, kadınlardan ve erkeklerden kendi statülerine uygun davranışları yani dişilik veya erkeklik rollerini yerine getirmeleri beklenir. Bu yüzden kadınların toplumsal rolleri ev ve aile arasında sınırlı kalırken erkekler iş hayatında ve sosyal ortamlarda yükselme fırsatı bulmuşlardır. Çocuk bakmak, yemek ve ev işlerini yapmak gibi görevler kadına yüklenmiş, iş sahibi olan kadınlar içinse yüksek mevkilere geçmeleri zorlaştırılmıştır. Böylece meslek hayatında yükselme fırsatı bulamayan ve engellerle karşılaşan kadın kendini en güvende hissettiği yere, eve yönelmekte ve toplum tarafından kendinden beklenen davranışı yapmaktadır. Ancak bu durum kadınlarda özgüven yitikliğine ve kimliğin baskın erkek modeli altında aranmasına sebep olmaktadır. Böylece, kişiliği erkekler, toplumsal baskılar ve yaptırımlar etkisinde oluşan kadınlar, kolay ezilebilen ve köleleştirilebilen bireyler haline gelmektedirler.

2) Türkiye’de kadın olmak

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında ve sosyal yaşantıya baktığımızda kadına birçok uygarlıktan daha fazla önem verildiğini görmekteyiz. Öyleyse İslamiyet öncesi Türk

² Nevzat Tarhan, Kadın Psikolojisi, İstanbul 2008, 42. baskı, sayfa 103

boylarında daha fazla değer gören kadın figürünün tarihsel süreç içerisinde gittikçe önem kaybetmiş olmasının nedeni nedir?

Bu durumun oluşmasında İslamiyet öncesi Arap cahiliye döneminin etkilerini göz ardı edemeyiz. İslamiyet kabul edildikten ve dört halife dönemi bittikten sonra Arap toplumsal yapısında ciddi bir bozulma görülmektedir. Arapların cahiliye devrinden gelen bazı yanlış uygulamalar ve toplumsal kurallar İslam öğretilerine karışmış ve bozulmaya yol açmıştır. Bu durum Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da Türk toplumsal yapısında da bazı olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Bu bozulmanın bir sonucu da kadının toplumda git gide önem kaybetmesidir. Bu yüzden Türk toplumunun erkek ve kadın kimliklerinden davranış beklentileri, kadın-toplum ilişkisi tarihsel süreç boyunca günümüze kadar değişmiştir.

Günümüz Türk toplumuna bakıldığında birbirinden çok farklı toplumsal özellikler taşıyan köy ve şehirler görülür. Doğuda gelenek ve göreneklerine daha bağlı, yaptırımları töreye dayalı bir toplum görülmektedir. Bunun yanı sıra Batıda, dünyadaki gelişmelere açık ve bunlara daha hızlı ayak uydurabilen, toplumsal yaptırımları yazılı normlar üzerinden uygulayan bir Türk toplumu bulunmaktadır. Bu farklılıklara bağlı olarak Türkiye de kadının sosyal hayattaki yeri ve önemi Doğuda ve Batıda farklılıklar gösterir. Batıda, kadın daha fazla saygı görmekte ve önemsenmekteyken Doğuda kadın erkek kimliği altında ezilen bir figür olarak karşımıza çıkmaktadır. Törelere gereği Doğuda, ailenin namusu olarak görülen kadın acımasızca öldürülebilmekte, yaşça büyük biriyle evlendirilebilmekte ve özgürlüğü elinden alınmaktadır. Bu yüzden Doğuda kadının kendini geliştirmesi zorlaşmıştır.. Böylece Türkiye de batıdaki ve doğudaki kadın arasında uçurumlar oluşmaktadır.

3) Modernleşen Türkiye'nin Geri Kalmış Doğusunda Kadın

Ne yazık ki modernleşme çabalarında olan Türkiye'nin doğusuna gidildikçe modernleşmeden çok uzak, katı kurallara ve sert değer yargılarına sahip bir toplum karşımıza çıkar. Mutlulukta Meryem'in içinde bulunduğu toplum da törelerine bağlı, kız çocuklarına ve kadınlara önem vermeyen, erkek egemen bir toplumdur. Meryem de bu katı kuralların çizdiği çerçeve içinde büyümüş, genç kızlığına adım attıktan sonra kadın olması bir suçmuş gibi gösterilmiştir. Böyle bir ortamda genç kızlığa adım atan Meryem'in yükümlülükleri ve sorumlulukları artmış, özgürlüğü de olabildiğince elinden alınmıştır.

A)Kadın Olmak Bir Suç Mudur?

“ Amcasına göre insanların hepsi günahkârdı ama kadınlar iyice cehennemlikti. Bu dünyaya kadın olarak gelmek, cezalandırılmak için yeterliydi. Kadın şeytandı, pisti, tehlikeliydi, Havva anamız gibi, adamların başını belaya sokardı; karnından sıpayı, sırtından sopayı eksik etmemek gerekirdi; çünkü onlar, insan soyunun yüz karasıydı.”(Livaneli, 15)

Bunlar Meryem’in sürekli duyduğu, beynine kazınan ve cinsiyetinden, cinselliğinden nefret etmesine sebep olacak olan sözlerdir. Meryem’in, köyün akıl aldığı, dini insanlara bir korku unsuru gibi gösteren, yalan yanlış bilgiler vererek köylülerin beynini yıkayan, tarikat şeyhi olan amcasının bu öğretileri ve bunların doğrultusunda ailesinin ve çevresinin Meryem’e karşı tutumları onda derin bir hasar bırakacaktır. Alt benliğine yerleşen bu tür sözleri bir süre sonra Meryem de kabul etmeye ve kadın olmanın suç olduğuna, suçlunun, günahkârın kendi olduğuna inanmaya başlayacaktır.

Sürekli olarak kadın olduğu için duyduğu alçaltıcı sözler ve öğretiler Meryem’in bilinçaltına yer edinmiş, oraya kazınmıştır. Kadınlığının böylesine suç olarak gösterildiği bir toplumda Meryem’in ne iç dengesinin sağlanması nede kendine olan güveninin oturabilmesi beklenebilir. Cinsiyetinin yükümlülükleri altında yaşamak zorunda olduğunu, bundan bir kaçıışı olmadığını bilen, daha doğrusu kendisine bunlar öğretilen Meryem’in düzene boyun eğmekten başka şansı yoktur. Doğunun katı kuralları ve törelerinin gerektirdiği gibi yaşamak ve toplumun cinsiyet statüsüne bağlı olarak ondan beklediği gibi davranmak zorundadır. Boyun eğmediği takdirde Meryem başına gelecekleri bilmektedir. Bu noktada Meryem’in korunma mekanizması, alt benliği devreye girmekte, ona bu durumu, toplumun ondan beklentilerini kabul ettirmektedir. Ancak bilinçaltında kabul edilen, sindirilen bütün bu bilgiler Meryem’in ruhunda derin izler bırakmakta ve duygusal boşluklar yaratmaktadır.

Tecavüze uğradıktan sonra bile, ailesi Meryem’in travmayı atlatmasında destek olması gerekirken bu olay için onu suçlamış, onu karanlık bir izbeye kapatmışlardır. Bu, Meryem’in kendini kadın olarak doğduğu için suçlu, günahkâr hissetmesinin nedeni ve onu kadın olmaktan nefret ettiren yaklaşımdır. *“ Sen yaptığının cezasının ne olduğunu bilirsin!”*,

“Kapatın şu rezil, namussuz, ahlaksız fahişeyi!”, “ ailesinin şerefi iki paralık olmuş”, “ Sen belanı buldun kızım!” (Livaneli, 13-14)

Meryem’e başına gelen bütün bu çirkin olayların “günah yerinden” kaynaklandığı öğretilmiştir. Doğunun geleneksel toplum yapısının erkek egemenliğine dayandığını görebilen Meryem’in sıkça çocukluğuna, kadın-erkek ayrımının ve cinsiyet kavramının olmadığı saf çocuksu oyunlarına geri dönmek istediğini görebilmekteyiz. Bedenindeki değişikliklerle beraber mutlu, masum çocukluğundan ve arkadaşlarından koparılmış, işkence gibi gelen yükümlülükler verilmiştir. Cinsiyet ayrımının farkına vardıktan sonra Meryem, kendisi gibi, kadınların cezalandırıldığını, erkeklerinse hayatlarına bir kısıtlama getirilmediğini görmüş, bu yüzden kadın olmaktan nefret etmiştir. *“...Meryem bunları duya duya büyüdüğü için dışı olmaktan nefret eder ve “ Allah’ım beni niye kadın olarak yarattın?” diyerek kendisini boğazına kadar günaha sokacak sorular sorardı.” (Livaneli, 15)*

Ayrıca Meryem’in dışı olmaktan nefret edişinin bir başka sebebi de, annesinin ikizi olan teyzesinin annesinin ölümünden Meryem’i sorumlu tutmasıdır. Annesinin rüyasında gördüğü Meryem Ana’nın kızını bırakıp gideceği yolunda uyarısını bilen teyzesi, kardeşinin doğum yaparken ölmesi üzerine sürekli olarak küçük kızı suçlamıştır. Asla bir teyze sıcaklığını, yakınlığını şefkate ihtiyacı olan Meryem’e göstermemiş, sürekli olarak kendinden uzaklaştırmıştır. Bu da küçük kızı daha çok incitmiş ve suçu kendinde arama yoluna itmiştir. Bunun nedeni doğunun geleneksel toplum yapısının batıl inançlara ve dine dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Öz ailesi tarafından uğursuz, lanetli olarak nitelendirilen Meryem dışı olarak yaratıldığı için lanetlendiğini bu yüzden annesinin ölümüne neden olduğunu düşünmektedir. Bir yandan annesi de kadın olduğu için cezalandırılmış, bir kız çocuk doğururken can vermişti. Bütün bunlar Meryem’in bilinçaltında dönüp duran, onu içten içe kemiren ve inciten sözlerdir.

“ Kadınlığa adım attığı gün, neden annesinin olmadığını anlamıştı artık. O da ceza görmüş olmalıydı ki bebek doğururken ölmüştü. Eğer Allah onu cezalandırmasa kadın değil erkek olarak yaratırdı; böylece doğum yapmaz ve ölmezdi. Şimdi kendisinde kadın olmanın cezasını çekiyordu işte. Kadınların başına bu işleri açan onları bu hallere düşüren hep o günah yerleriydi” (Livaneli, 16)

Bunun yanı sıra Meryem aslında kendini suçun kendinde olduğuna inandırma çabası içindedir. Çünkü başına gelen bu olaylara anlam verememektedir. Kendisine tecavüz eden

kişinin amcası olduğunu ailesine söyleyemeyeceğini ve suçlayamayacağını bilmektedir. Çünkü amcası bir erkek, normal bir insandır. Toplumun ona öğrettiğine göre de kendisi bir kadın olduğu için doğuştan itibaren bir suçlu, erkeklerin ve ailesinin başını belaya sokan bir günahkârdır. Başına gelen bu olayı; tecavüze uğramasını, izbeye kapatılmasını çaresizce anlamlandırmaya çalışan Meryem'in elinde tek bir neden vardır. O da kadın olduğu için Allah'ın onu cezalandırmakta olduğudur. Meryem'in alt benliği kendini bu nedene inandırma yoluna gitmiş, böylece iç karmaşasını biraz olsun azaltmaya çalışmıştır.

B)Töreler ve kadın

Günümüz Türkiye'sinde Doğu katı değer yargılarına sahip, törelerine bağlı yaşayan kapalı toplum görüntüsünü hala sürdürmektedir. Ne yazık ki hala yüzlerce genç kız, "namusun temizlenmesi" adı altında töre cinayetlerine kurban gitmekte ve kimse bu kızların hesabını sormamaktadır. Törelerine ve geleneklerine bağlı yaşayan doğu toplulukları için ise bu tür cinayetler, haksızlıklar doğal karşılanmakta ve toplumsal düzeni ve dengeyi sağlayan en önemli unsur olarak görülmektedir. Töre yapan, töre cezasını ve sınırlarını belirleyen, infazları gerçekleştiren erkek, böylece toplumda kadınların önüne geçmiş, hegemonyasını kusursuz, sorgusuz, sualsiz işleyen bir düzen üzerine oturtmuş ve güvence altına almıştır. Bu durum cinsiyet ayrımcılığının çatısını oluşturmakta ve sistem kadını çarkları arasında ezmektedir.

Bu tür sert ve kapalı toplumsal yapıyı "Mutluluk"ta da görebilmekteyiz. Üstüne üstlük Meryem'in kendisine tecavüz eden amcasının tarikat şeyhi olması Meryem'in durumunu daha da güçleştirmektedir, çünkü amcası köyün töreleri ve değer yargıları üzerinde söz sahibi olan, yaptığı ahlaksızlıkları da adının, konumunun arkasına sığınarak örtbas eden bir adamdır. Din kisvesi altına saklanarak bir bakıma dokunulmazlığını elde etmiş, yaptığı haksızlıkları halkın gözünde meşrulaştırmıştır. Bu yüzden Meryem ona tecavüz edenin amcası olduğunu kimseye söyleyememekte ve korkuları içinde gittikçe artmaktadır.

Meryem tecavüze uğradıktan sonra töreler gereğince kendini öldürmesi veya öldürülmesi gerekmektedir, çünkü ailesinin şerefini iki paralık etmiştir ve törelere göre suçludur. Ailesi ve toplum tarafından Meryem'in başına gelenler kızın suçu kabul edilmekte, onun sağlığı ve psikolojisini kimse düşünmemektedir. Meryem gibi önemsiz bir kızın öldürülme düşüncesine de kimse karşı çıkmamakta, bu durumu gayet normal karşılanmaktadır. Bunun yanı sıra Meryem'in kapatıldığı izbeye uzunca bir halat koyulmuş, Meryem'in kendisini öldürmesi

beklenmektedir. Böylece kimsenin eli kana bulanmadan namus temizlenmiş olacaktı ve bir süre sonra Meryem de unutulup gidecekti. *“Sonra da unutulur giderdi her şey. Zaten buralarda kim kalkar da ölen ya da intihar eden bir genç kızın hesabını tutardı. Daha önce kendisini asan iki kızın hikâyesini, sahte bir üzüntü maskesiyle ve bütün ayrıntılarıyla anlatır dururlardı her zaman.”*(Livaneli, 14) İçinde bulunduğu toplumun, ailesinin, onu sevdiğine inandığı insanların bu yaklaşımından dolayı Meryem kendini daha da değersiz hissetmektedir. Başına gelecekleri bilmediğinden korkuları artmaktadır, ancak ailesinin kendisini öldürmesini istemesine şaşırılmamakta, bu durumu sorgulamamaktadır. Bu sorgulamayı, içinde doğduğu toplumun sorgulama hele de bir kızın sorgulama hakkının olmadığını kabul edişidir.

C)Meryem’in batılı kadınla tanışması

Meryem tren garına geldiği andan itibaren değişimi hissetmekte ve gördükleriyle heyecanlanmaktadır. Meryem’in dikkatini özellikle köyünde görmeye hiç alışık olmadığı giyinişleriyle, havalarıyla, davranışlarıyla tamamen farklı kadınlar çekmektedir. Erkeklerin yanında yemek yemeye, konuşmaya izni olmayan Meryem, etrafındaki şehirli kadınların rahat davranışlarına içten içe özenmekte ve İstanbul’a gittiğinde böyle olabilmenin hayalini kurmaktadır. Özellikle kompartımanında tanıştığı Seher, Meryem üzerinde derin bir iz bırakacaktır.

Seher karakteri romanda, okumuş, bilgili, güçlü, ne istediğini bilen ve kendine güvenli Batılı kadının temsilidir. Bu güçlü, bilgili, sorgulayan kadınla tanışması Meryem’in hayatının kilit noktalarından biridir, çünkü Seher, Meryem’in tanıştığı ilk batılı kadın figürüdür ve onun içindeki kilitli kalmış, baş kaldıran Meryem’i uyandıracaktır. Meryem, Seher’in her hareketini dikkatle incelemekte ve İstanbul’a gittiğinde onun gibi olabileme hayaliyle heyecanlanmaktadır. Seher’in hiç tanımadığı bir erkekle tartışabilmesi, bir erkeğin karşısında başı dik ve sağlam duruşu Meryem’i çok etkilemiş ve hayatında adil olmayan bir şeyler olduğunu fark etmeye başlamıştır. Böylece Meryem’in böylece kazandığı farkındalık, ilerde Meryem’in yapmayı aklından geçiremeyeceği şeyler için ona cesaret vermiştir.

“Hele Seher’in trende, anasının ve babasının yanında o yabancı erkekle çatır çatır kavga etmesi, ona öfkelenmesi müthiş bir şeydi... Adam, onca lafı işitmesine, yüzüne karşı bağırılmasına rağmen Seher’e elini kaldırıp vuramamış, onu ayakları altında çiğneyememiş, üstüne üstlük bir de babasından tükürük yenişti. Ne acayip bir dünyaydı bu böyle. Oysa kendileri erkeklerin yanında konuşamaz, yemek

Yiyemez, tuvalete gittiğini belli edemez, hatta gebeliklerini bile saklardı.”(Livaneli, 156)

4) Var Olma Çabası İçinde Batılılaşan Kadın

Türkiye hala erkek egemenliğine dayanan, yazılı ve yazısız normları erkekler tarafından belirlenen, düzen sağlayıcı, kanun yapıcı dinamizm olarak erkek hegemonyasını baz alan bir toplum yapısına sahip olmasına rağmen içinde bulunduğumuz bilişim çağına ve getirdiği yeniliklere ayak uydurmaya çalışmaktadır. Özellikle Türkiye'nin batısı, kentleşme oranının yüksek ve Avrupa'ya yakın oluşunun etkisiyle bu modernleşmeye daha açıktır. Bu durumdan sosyal yapı da etkilenmekte ve kadınlar bilinçlenmektedir. Haklarının, özgürlüklerinin ve isteklerinin bilincine varan kadınlar toplumda yükselmeye, sistemi sorgulamaya, başlamaktadır. Farkındalık kazanan, okuyan, öğrenim gören kadın erkeklerin çizdiği bir sınırlı bir yaşamı ve erkek egemenliğini reddetmektedir. Livaneli, Leyla'nın evi adlı romanında bu tür bir sosyal yapıyı ele almıştır. Romanda geçen kadın figürleri kendi ayakları üzerinde durabilen, kararlı, kendini ezdirmeyen özelliklere sahiptir. Bu kadınlar Mutluluk'ta ki kadın figürüne hiç benzememektedir. Bir anlamda bu karşıtlık Doğu-Batı arasındaki uçurumunda yanıtıdır.

A) Tek Başına Ayakta Duran Kadın; Leyla

Zülfü Livaneli Leyla'nın Evi adlı romanında Leyla karakteri güçlü kadını temsil etmektedir. Leyla sessiz, sakin bir tabiata sahip olsa da içinde kararlı, güçlü bir kişilik yatmaktadır. Her zaman mesafeli, saygılı ve kibar olan Leyla gerek Fransız hocalarından aldığı eğitim, gerekse içinde bulunduğu çevrenin ona kazandırdıkları sebebiyle sağlam bir kişiliğe sahip olmuştur. Genç kızlığından beri yalnız yaşayan bir kadın olmasına rağmen toplumda erkeklerin de sevgi ve saygısını kazanmış kendi ayakları üzerinde durabilen bir kadındır. Ayrıca en zor durumlarda soğukkanlılığını korumaya çalışmakta, olayları kontrol altında tutmaktan vazgeçmemektedir. Bu durumda onun güçlü bir kişiliği olduğunun göstergesidir.

“Leyla eğer biraz daha zayıf biri olsaydı o anda ağlardı. İçinden ağlamak geliyor, boğazına yumruklar tıkanyordu ama o, her zaman kendisine hâkim olmayı bilirdi. Boğaziçi'nin çitkırıldım nazeninlerinden biri değildi; mantıklı bir insandı. Duygularını belli etmemek için eğitilmişti, içi deniz gibi kabardığı anlarda bile

ince yüzünün hiçbir adalesi oynamaz, ela gözleri karşısındakine dimdik bakardı.”

(Livaneli, 65-66)

Leyla'nın etrafındaki herkesin saygısını kazanmasının, kendisine “Büyük Hanım” diye hitap edilmesinin en önemli nedeni mesafeli duruşudur. Leyla çevresindekilerle asla gerektiğinden fazla bir yakınlık göstermemiş, kendi kişisel hayatının sınırlarına kimseyi dâhil etmemiş, kimseyle yüz göz olmamıştır. Kısacası sınırlarını iyi çizmiştir, ancak soğukkanlılığı merhametini ve sevgisini hiçbir zaman gölgede bırakmamıştır. Mesafeli olmasına rağmen insanlara sevgiyle, hoşgörülle yaklaşması onu saygı duyulan fakat kaçınılan biri olmaktan çıkarmış, insanların sevgisini kazanmıştır.

Leyla hayatını yalnız geçirmiştir ve bir erkeğin desteği olmadan kendi ayakları üzerine durabiliyor olmasıyla Roxy gibi çevresine tedirgin ve tepkili yaklaşan birini bile derinden etkileyecek, kendine hayran bırakacaktır. “ *O zaman Roxy yaşlı kadına derin bir ilgi duymaya başladı. Kimseye muhtaç olmadan ve aile yükü taşıman yaşamak, dünyaya kafa tutmak ne demektir!*” (*Livaneli, 97*) Aynı zamanda Roxy Leyla'nınki gibi güçlü bir kişiliğe sahip olabilmeyi, cesaretini onun gibi koruyabilmeyi umut etmiş, bu yüzden ona karşı tuhaf bir yakınlık hissetmiştir.

B) Baş Kaldıran Kadın; Roxy

Roxy, Almanya'da yaşadığı aile baskısı, babasından sürekli olarak duyduğu aşağılayıcı sözler ve tutum nedeniyle babasından ve “aile” kavramından nefret etmektedir. Bunun nedeni, gördüğü ve sahip olduğu ailenin baskıcı, anlayışsız ve bunaltıcı olmasıdır. Onun için aile, kişinin özgürlük alanının sınırlarını ezip geçen, baskıcı, anlamsız ve tutucu toplumsal bir yapıdır. Kendi ailesi de onun kendine olan güvenini ve saygısı kırmakta, yaşamdan zevk almasına engel olmakta ve öfkelenmektedir. Tutucu, baskıcı ve yargılayıcı bir insan olan babası Roxy'yi sürekli olarak eleştirmekte, kızına çirkin yakıştırmalar yaparak onun özgüvenini sarsmaktadır. Onun kendisini değersiz hissetmesine sebep olmakta ve kız çocuk olduğu için ona bir “ obje” gözüyle bakmaktadır. Bu yüzden babasından nefret etmekte, hatta onun ölmesini dilemektedir. Babasına karşı derin bir kin beslemekte olan Roxy kendi gözündeki değerini ve hayata bağlılığını kaybetmiştir. Roxy'nin baş kaldıracı, isyankâr ve inatçı tabiatının arkasında onun bu duygusal yıpranmışlığının yattığı düşünülebilir.

“ Durmadan kendini suçluyor, durmadan kendini aşağılıyor, dünyada hiçbir değeri olmayan tek insan olduğunu düşünüyor. Zaten Naciye'ye beni de oraya

götür demesi, bu kendini aşağılama döneminin sonuna rastlıyor. Kendi gözünde değeri o kadar düşmüş ki artık insanlar onu çıplak görse ne fark eder, görmese ne fark eder.”(Livaneli, 80).

Roxy'nin hayata isyan etmesinin bir nedeni de, romanda fazla geçmeyen, silik, etkisiz bir kadın figürü olan annesidir. Roxy'nin annesi oldukça silik, işlevsiz, hayattan beklentileri olmayan hasta bir kadındır. Karşısındaki kadın modeli onun hayata ezilmek istemeyen yanını ortaya çıkartmaktadır. Bu “zavallı” kadın gibi olmak istemeyen Roxy babasının onu sokmak istediği kalıplara karşı çıkmıştır “ *Zaten hastalıklı, gözlerinin ferisi sönmüş, başına bir çatki dolayıp, sabahtan akşama kadar yandım anam diye kendini oradan oraya atan ve her an ölmesi beklenen kadın ölüyor.”(Livaneli, 71) .*

Bunun yanı sıra, Roxy yani “Rukiye” adından nefret etmektedir. Bu ad, ona ailesinin bir parçası olduğunu hatırlattığı, ona ailesinden bir şeyler kattığı için onu rahatsız etmektedir. Bu Roxy'nin ailesine karşı duyduğu derin nefretin bir sonucudur. Rukiye adı onun kendisini işe yaramaz, değersiz hissetmesine yol açmakta ve bu adı kendi değersizliğinin simgesi gibi görmekte, üzerine yapışan bu simgeyi taşımak istememektedir. Bu yüzden Roxy ismini tercih etmiş “Rukiye”yi ise geçmişe gömmüş, tamamen unutmak istemiştir.

Roxy var olma, varlığını, benliğini kanıtlama çabasındadır. Aile baskısından dolayı özgüvenini ve kendine olan inancını kaybetmiş olan Roxy, baş kaldıran, asi bir tabiata sahiptir. Bu yüzden ailesinin onun ruhunda ve duygularında bıraktığı hasarı onarabilecek güçtedir. Cinsiyet kavramını edindiği gençlik yıllarında, yitik özgüveninin etkisiyle derin bir kimlik bunalımına giren Roxy, kendine “ Kimim ben?”, “Niçin varım?” gibi sorular sorarak kişiliğini oturtmaya, kimliğini bulmaya çabalamaktadır. Roxy özgüvensiz, kendini değersiz bulan sancılı gençlik döneminden yaralarını sararak, güçlü ve başı dik kadınlığına geçtikten sonra varlığını kanıtlama, değerli ve güçlü olduğunu göstermeye çalışmaktadır. Bu, geçmişte yaşadıklarını ve aldığı yaraları bilen Roxy'nin kendini, ruh sağlığını koruma içgüdüleriyle yaptığı bir şeydir. Bu, günümüz toplumlarında, şehirde yaşayan kadında gözlemlediğimiz ortak bir durumdur. Toplumda belli bir yer edinmiş, kimlik ve kişilik sorununu içinde çözümlenmiş olan kadın varlığını kanıtlama çabasıyla isyankârlaşarak edindiği kimliği kaybetmemeye çalışmaktadır.

5) Kadın ve Erkeğin Cinsel Kimliğe Bakış Açısı

Erkeğin ve kadının cinselliğe, cinsel kimliğe bakış açısı oldukça farklıdır. Tarihsel süreçte ve günümüzdeki toplumlara bakıldığında erkek egemen yapıda olduklarını görmekteyiz. Bu yapıdan dolayı değer kazanan, öne çıkartılan cinsiyet erkek kimliği olmuştur. Bu yüzden erkeğin cinselliği de ön plana çıkartılmış, kadının cinselliği ve cinsel kimliği ezilmiş, önemsizleştirilmiştir. Kadınlar, erkeğin kendi istekleri doğrultusunda kullanabileceği ya da bir kenara atabileceği bir değersiz “obje” olarak görülmüş ve kadının cinsel kimliği erkeklerin himayesi altına girmiştir. Bu yüzden erkekler tarafından benimsenen, kendi malı sayılan kadın erkeğin namusu kabul edilmiş, cinsellikleri kaçınılması gereken bir şey olarak gösterilmiştir. Böylece erkeğin kadının cinsel kimliğine yaklaşımı baskıcı, hırpalayıcı, incitici ve alçaltıcı olmuştur.

“...erkek kadına, ya faydalanılması-kullanılması gereken, kendi için, cinselliği için nesne olacak bir olgu olarak bakar ve kadını kendi cinsel isteklerine “alet” eder. Kadınların cinselliğine, ya her an cinsel olarak kendilerini aldatacak, başkalarını tercih edecek, kendini küçük düşürecek bir varlık olarak bakar.”³

Roxy'nin yetiştiği çevre de onun cinsel kimliği üzerine baskı yapmıştır. Roxy'nin cinsiyetinden kaynaklanan bu baskılar onu bekareti üzerinde yoğunlaşmaktadır. Roxy “bekâret” kavramının bütün ağırlığıyla, yüküyle üzerinde bir baskı oluşturduğunu düşünmekte ve onu, değersizliğinin bir diğer simgesi olarak görmektedir. Bu yüzden bütün bu ağırlığın altında boğulduğunu hisseden Roxy bekâretinden kurtulmak istemektedir. “ *Bu bekâretten kurtulacak, bir an önce kurtulacak. Kendisini boğan, bağlayan, içine sıkıntılar salan her şeyin simgesi o bekâret denilen şey.*” (Livaneli, 74)

Bu bıkkınlık ve kurtulma isteği Roxy'nin sevmediği bir kişiyle, yanlış yerde ve zamanda bekâretini kaybetmesine yol açacaktır. Bu istek bir bakıma Roxy'nin kimlik karmaşasından kaynaklanan “kendi hayatının iplerini kendi elinde tutma” isteğinden kaynaklanmaktadır. Babasının asla onaylamayacağı, hatta bu yüzden dayak yiyebileceği bir şeyi yaparak içini biraz olsun rahatlatabileceğini, babasının baskıları altında ezilen ruhunu biraz olsun özgürleştirebileceğini düşünmektedir. Ancak öfke ve bıkkınlıkla verdiği bu yanlış karar onun ruhunu daha da yıpratmaktan öteye geçemeyecektir.

³ Mustafa Topkara, Kadın Beyni Nasıl Çalışır?, İstanbul 2007, 1. Baskı, sayfa 128

Roxy'nin sancılı gençlik çağından aldığı derin yaralardan biride beraber olduğu erkeklerin ruhunda bıraktığı yıpranmalardır. Tanıştığı erkeklerin hepsi kendisine sadece bir “obje”, “et parçası” olarak bakmış, incitmişlerdir. Bu yüzden Roxy'nin erkekler hakkında edindiği izlenimde doğal olarak kötü olmuştur. Ancak güçlü bir karaktere sahip olan Roxy, kendine olan saygısını koruyabilmek için hırçınlığa başvurmuştur. Böylece, boyun eğmeyerek erkeklerin ondan istediklerini vermemiş, onların dediklerini yapmamış, asla onlara güvenip bağlanmamıştır. Bu onun baba modeline duyduğu tepkiyle de beslenmiştir. İçlerinden yalnızca biri Roxy'nin kalbine girebilmeyi başarmış, onun sevgisizlikten soğumuş olan kalbini ısıtmıştır. Sevgili, saygılı ve yumuşak tabiatlı biri olan Yusuf Roxy'nin hiç görmediği sevgiyi ve ilgiyi ona vermiştir. Bu yüzden Roxy, kendisine korumacı ve saygılı bir tutum gösteren Yusuf'a bağlanmakta tereddüt etmiştir. Yaralarını zar zor sarabilmiş olan ruhu ona inanmakta ve güvenmekte zorluk çekmiş, fakat böylesine bir ilgiye, sevgiye karşılıksız kalamamıştır. Çünkü duygusal boşlukları olan Roxy'nin asıl ihtiyacı olan şey sevgidir. Yusuf ona babasından alamadığı korunaklı ve güvenli sevgiyi vermiş ve hiçbir zaman diğer erkeklerin yaptığı gibi onun kendisini değersiz hissetmesini sağlamamıştır. Onun bedenini kendi istekleri doğrultusunda kullanabileceği bir “obje” olarak görmemekte, ona saygı göstermekteydi.

“ Roxy, Yusuf’la aralarında kimyasal bir bağ olduğuna inanıyordu. Çünkü şimdiye kadar hiçbir erkeğin tenini bu kadar çok sevmemiş, bu kadar benimsememişti... O da Yusuf’un sevişme boyunca Roxy’ye ve onun bedenine gösterdiği saygıydı. Bundan önce yatmış olduğu Alman ve Türk genç erkekler onu hırpalıyor, seyrediyor, neredeyse ona bir şişme kadın muamelesi yapıyorlardı ”(Livaneli, 95)

6) Sonuç

Zülfü Livaneli'nin kaleme aldığı bu iki yapıtta birbirinden ayrı ortamlarda yetişmiş, farklı toplumsal normlarla büyümüş ancak farklılıklarına rağmen benzer duygusal sorunlar ve kimlik arayışı içinde olan kadın figürleri işlenmiştir. Romanlarda kimlik arayışı, cinsiyet sorunsalı ve kadın figürler üzerinden Doğu-Batı çatışması da görülmektedir. Mutluluk'ta Meryem Doğu'nun katı kurallarla büyümüş, ezilmiş, kadınlığından dolayı aşağılanmış kadın figürünü temsil etmektedir. İçinde bulunduğu toplumun töreleri gereği aile namusunun temizlenmesi için öldürülmesi, yok edilmesi gerekirken hayatı İstanbul'a gönderilmesi kararıyla tamamen değişmiştir. Meryem çaresizce ölmeyi beklerken hayat ona bambaşka bir yol çizmeye karar vermiştir. Ayrıca Batılı kadınla tanışmış, içinde doğmuş olduğu toplumun ona karşı tutumunun ruhunda açtığı yaraları sarma ve kadınlığını keşfetme imkânı bulmuştur. Profesöründe desteğiyle cinsiyetinden dolayı suçlu hissetmemeye, Batılı kadının yaptığı şeyleri yapmaya ve giydiklerini giymeye başlamıştır. Kitabın sonunda Meryem, toplumun ondan çaldığı kendine olan saygısını geri kazanma ve hayatını yaşama için özgürlük yolculuğuna çıkmıştır.

Leyla'nın Evi'nde ise Batılı kadın ve geleneksel ve modern çatışması içinde benliğini korumaya çalışan kadın figürleriyle karşılaşmaktayız. Sancılı bir genç kızlık geçirmiş olan ama her şeye rağmen kendine olan saygısını yitirmemek için saldırgan bir tavır izleyen Roxy bir yandan da duygusal ve güçlü kişiliğiyle hakları için savaşan Leyla Batılı kadının kişilik çatışmalarını yansıtıyor. Ayrıca roman birbirinden farklı iki ruhun, Leyla ve Roxy'nin verdikleri savaş süresince birbirlerine bağlanışlarını da anlatmaktadır. Kişilikleri ne kadar farklı olursa olsun birbirlerinin yaşadığı sıkıntıları anlayabilmiş ve birbirlerinde kendilerinden bir parça görmüşlerdir.

Livaneli'nin her iki kitabındaki kadın figürleri varoluşlarını ortaya koymuştur. Kimi savaşından galip ayrılmış, diğeri iç çatışmasını çözmüş, ruhunu sakinleştirmiş, bir diğeri de hayatının iplerini kendi eline almış ve hayatı boyunca beklediği mucizenin gerçekleştiğini görmüştür. *“Demek ki bu hayatta mucizeler mümkündür. Yüzüne mutlu bir gülümseme yayıldı. Allah'ın artık kendisini sevdiğini düşündü”* (Livaneli, 343)

KAYNAKÇA

Livaneli, Zülfü: “**Mutluluk**”, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, 2.baskı,

Livaneli, Zülfü: “**Leyla’nın Evi**”, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009 56.baskı

Tarhan, Nevzat: “**Kadın Psikolojisi**”, Nesil Yayınevi, İstanbul 2008, 42. baskı

Topkara, Mustafa: “**Kadın Beyni Nasıl Çalışır?**”, Karma Kitaplar, İstanbul 2007, 1. Baskı

